

*Ценностни аспекти на педагогическото ежедневие
Value Aspects of the Pedagogical Daily Round*

ПОРТФОЛИОТО НА УЧЕНИКА КАТО ПРОЦЕС НА САМОПОЗНАНИЕ

Радка Топалска
Емилия Вълкова, Албена Атанасова
Начално училище „Отец Паисий“, Плевен

*Оценката и отговорността са цели,
които заслужават особено внимание.
Задачата е да се създаде система,
която полезно справедливо да оценява това,
което ви интересува, и не изопачава процеса на ученето.*

Теодор Сизър

Резюме. В статията се разглежда портфолиото на ученика като инструмент за самооценка и корекционна дейност. Коментирани са принципите за създаване на портфолио, както и неговите диагностични и формиращи функции в образователния процес.

Keywords: portfolio of scholar creation, authentic assessment, evaluation

Портфолиото на ученика е инструмент за самооценка и корекционна дейност на ученика. Част е от формиращото оценяване, в което участват учащи, педагози, семейство и администратори. Изготвянето му се базира на следните принципи: самооценка, системност, постоянство, самонаблюдение, структурираност, естетичност, цялостност, нагледност и тематична завършеност. Инструментариумът на портфолиото служи за оценка и анализ на резултатите от образователно-възпитателния процес, като по този начин портфолиото на ученика е част от процеса на самопознание на ученика.

Ученето и развитието са постоянно състояние на промяна. Като педагози, ежедневно се сблъскваме с проблема за самооценката на учениците в училище. Много често в работата ни има разминаване между нашата оценка и ученическата самооценка, а според психолозите самооценката е важен психологически източник за самоусъвършенстване и саморазвитие. Това поставя предизвикателство пред педагозите да актуализират ежедневно процеса на оценяване.

Нашата теза се свежда до твърдението, че портфолиото на ученика създава предпоставки за реално развитие на самооценяването на ученика, насочено към

сnižаване до минимум на различията между оценката на учителя и самооценката на ученика. Защо портфолиото създава тези предпоставки? Защото то включва в процеса на оценяване учащи, педагози, семейство и администратори.

Ученическото портфолио е:

- инструмент за самооценка на ученика, за рефлексия на собствената му дейност (самооценяваща и корекционна дейност);
- колекция, набор събрани и подредени материали, предмети, инструменти, насочени към постигане на конкретна, определена цел;
- лична папка с материали, групирани и организирани според виждането на автора.

Портфолиото дава възможност за намиране на оптимални начини и средства за представяне, за разкриване, за показване на личностни качества, възможности, желания, стремежи. Портфолиото документира постъпките, поведението, изявите на ученика.

Ученическото портфолио е част от **формиращото оценяване**, където отчитаме изявите на ученика в различен контекст на ситуиране на разнообразието на учебната среда.

Събраната информация ни помага за планиране на точни и премерени дейности от наша страна.

Използваната практика за оценяване ни дава възможност непрекъснато да наблюдаваме физическия, социалния, емоционалния и интелектуалния растеж на детето.

Ученическото портфолио използваме за оценяване на това, което детето действително знае и може да прави.

Семейството разбира повече за развитието на своето дете.

Дава информация на директора и проверяващите за напредъка на учениците в класовете.

Видове портфолио на ученика според целта:

1. Предметно портфолио (официална папка), което документира работата на ученика в рамките на определен учебен предмет, която служи като инструмент за обучение и оценяване. В него се поместват вече готови, избрани и специално оформени работи на ученика, които служат за оценяване на учебните достижения.

2. Портфолио от курса на обучение – в него се поместват вече готови, избрани и специално оформени работи на ученика, които служат за оценяване на учебните достижения от целия курс на обучение (начален, прогимназиален, среден).

Основната дидактическа цел е повишаване на **саморефлексията** на учениците по отношение на процеса на обучение, която се разглежда като предпоставка за повишаване на отговорността на ученика:

- по отношение на процеса на учене;

- самостоятелността в организацията на процеса на учене;
- самооценяване;
- участие в процеса на оценяване на резултатите;
- презентирание пред останалите участници в образователния процес.

Принципи на създаването на ученическо портфолио:

- **самооценка** на резултатите от овладяването на определени видове познавателна дейност, отразяващи: знанията в дадената област, уменията за самостоятелно решение; комуникативните способности на учениците;
- **систематичност и постоянство на самонаблюдението**, което предполага периодичен самоотчет на постиженията, коментар на получените оценки;
- **структуриране на материалите**, логичност и лаконичност на писмените пояснения;
- **естетическо оформяне**;
- **цялостност, тематична завършеност** на материалите;
- **нагледност и обоснованост** на презентацията на портфолиото.

Съдържание на ученическото портфолио:

- всичко, което учителят е решил, че е полезно и необходимо за детето, за да уважи и стимулира неговата уникалност и индивидуалност;
- резултати от реални практически задачи и продукти от фантазията на ученика.

Процесът на създаване на портфолио обхваща различни дейности:

- **регистриране** на постъпки, поведение, изяви – изискванията са свързани с **точност, коректност, автентичност**;
- **анализ** на регистрираните постъпки, поведение, изяви;
- **изводи, заключения, прогнози** – като цяло това е най-интересната част, в много случаи **дълбокият смисъл на портфолиото**. Всички регистрирани факти, процеси, изяви на личността, всички анализи и оценки са насочени в крайна сметка в две основни посоки – **изучаване, опознаване, разкриване на ученика** с неговите характерни качества, възможности, наклонности и изграждане на тази основа на **предположения за очакваните негови реакции, отношение, постъпки, поведение** при едни или други ситуации, за **най-вероятното негово развитие и усъвършенстване**.

Портфолиото е динамично оценяващо средство и за да се даде пълна и точна картина за способностите на обучаваните е необходимо в него да участват учители, ученици и родители.

Ролята на учителя:

- доверие, оптимизъм и увереност в отношенията учител–ученик;
- да открие силните страни на характера и способностите на ученика;
- да подсказва варианти за перспектива в развитието на ученика на неговите родители;

- да помага за корекция в детското поведение;
- да се концентрира вниманието върху силните умения, качества и способности;
- да разкрие реалните интелектуални, физически и практически способности.

Ролята на родителя:

Взаимодействието със семейството е важен компонент за качествено оценяване. Информацията и вижданията, които родителите дават за детето си, правят още по-пълна картината за развитието на детето и неговите способности и подпомагат учителя в индивидуалното оценяване и планиране на учебния процес.

За получаване на информация от родителите могат да се използват различни подходи: **формуляри с въпроси**, подпомагане на дейността на детето извън клас, коментар върху портфолиото, **писмени диалогови форми учител-родител**, бележки от неформални и формални разговори.

Структура на ученическото портфолио в Начално училище „Отец Паисий“, Плевен

Титулна страница:

- рубрика „Това съм аз“ (презентиране от детето на важни за него събития, умения и разсъждения по формуляр);
- автопортрет (прави се в началото и в края на учебната година с цел да се проследи себепознанието);
- карта на чувствата (прави се в края на седмицата с цел да се проследят изпитаните чувства във връзка с конкретни ситуации и житейски събития; осъзнаване на нюансите на изпитаните чувства, начините на изразяване и поемане на отговорност за последвалото поведение в резултат на тях).

Български език:

- писмени от входни междинни, изходящи нива и обобщаващи работи;
- скала за оценяване „Стъпка по стъпка“ (децата нанасят получената оценка от всяка самостоятелна работа, като оцветяват толкова квадратчета, колкото е оценката. Така се проследява как върви развитието на ученика по дадения предмет. Служи за планиране на индивидуална работа по предмета и дава обективна оценка за успеха на ученика на учителя и родителите и самооценка на ученика);
- самооценка, която детето прави в началото и в края на учебната година, съобразена с изискванията на ДОО по съответния учебен предмет (ако написаното във фигурите учебно съдържание е усвоено, детето оцветява цялата фигура, ако има пропуски, се оцветява част от фигурата, а при неусвояване не се оцветява фигурата).

Литература:

- лично творчество;
- съчинения;
- тестове.

Математика:

- писмени от входни, междинни, изходящи нива и обобщаващи работи;
- скала за оценяване „Стъпка по стъпка“;
- самооценка, която детето прави в началото на учебната година.

Човекът и обществото (роден край и околени свят):

- писмени от входни, междинни, изходящи нива и обобщаващи работи;
- скала за оценяване „Стъпка по стъпка“;
- информация за любими кътчета от родината;
- информация за владетели;
- родословно дърво на семейството;
- история за собственото име.

Човекът и природата:

- писмени от входни, междинни, изходящи нива и обобщаващи работи;
- скала за оценяване „Стъпка по стъпка“;
- писмени работи с описание на поставени задачи за изследване.

Анкетни: анкети с въпроси, отнасящи се към емоционалния и социалния аспект на детето, които ни позволяват да разберем по-добре неговия свят и даващи възможност за себепознание.

Въпроси: писмени отговори на децата по зададен въпрос, който изисква разсъждения и личен житейски опит.

Родители:

– анкети (за обратна връзка – оценка на родителите за успехите, затрудненията, които среща ученикът, мотивацията за учене и работата на учителя; препоръки и предложения за подобряване на съвместната работа);

– ръка за помощ (родителите очертават ръката си и в пръстите и записват дейностите, в които могат да се включат да помагат);

– данни на ученика;

– придружителни писма за портфолиото;

– формуляри, попълнени от родителите при разглеждане на портфолиото.

Оценка на резултатите от:

– карта на чувствата;

– скала за оценяване „Стъпка по стъпка“;

– самооценка, която детето прави в началото и в края на учебната година, съобразена с изискванията на ДОО по съответния учебен предмет;

– анкети (за обратна връзка – оценка на родителите за успехите, затрудненията, които среща ученикът, мотивацията за учене и работата на учителя; препоръки и предложения за подобряване на съвместната работа);

– формуляри, попълнени от родителите при разглеждане на портфолиото.

Анализ на чувствата

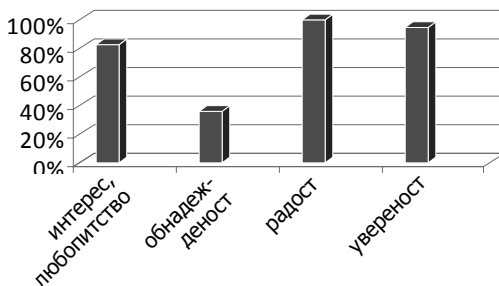
Картата на чувствата е самооценъчен инструмент за изследване и оценяване на емоциите. Дава възможност за определяне на структурата на емоциите на ученици-

те. В нея се регистрират 18 чувства, самонаблюдаване от учениците в продължение на една седмица. За настоящия анализ е използван период от 8 седмици.

Обобщаването на резултатите от периода на самонаблюдение показва следната съдържателна структура на чувствата:

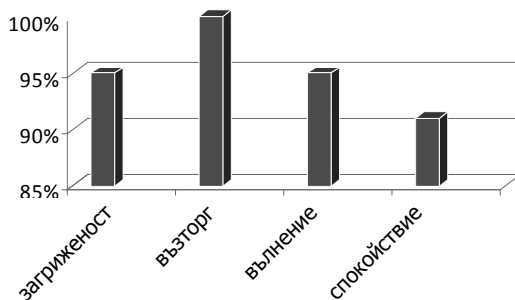
1. Активно-приятни емоции, насочени към успеваемост и постижения (интровертна ориентация):

- интерес, любопитство – 82 %;
- обнадяденост – 36 %;
- радост – 100%;
- увереност – 95%.

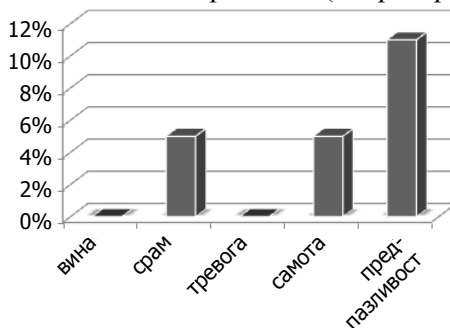
2. Пасивно-приятни емоции, насочени към сближаване и приятелите (екстравертна ориентация):

- загриженост – 95 %;
- възторг – 100 %;
- вълнение – 95 %;
- спокойствие – 91 %.

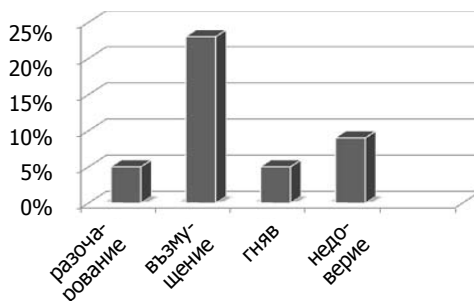
3. Пасивно-неприятни емоции, насочени към отдръпване (интровертна ориентация):

- вина – 9 %;
- срам – 0 %;
- тревога – 5 %;
- тъга – 0 %;
- самота – 5 %;
- предпазливост – 11%.

4. Активно-неприятни емоции, насочени към екстравертно поведение на антагонизъм, който може да достигне до агресия:

- разочарование – 5 %
- възмущение – 23 %;
- гняв – 5 %;
- недоверие – 9 %.

Моделът за регистриране на чувствата е двумерен и линеен, т.е. отчита наличие или неналичие на дадено чувство и посочва още положителни и отрицателни чувства, но не мери тяхната сила (мотивация). Това би било възможно при по-голяма възраст на учениците, когато са се научили вече да разпознават добре всички нюанси на емоциите си и техните първопричини. Попълването на Картата на чувствата цели несъзнателното им изживяване да стане осъзнато, което, от своя страна, да доведе до емоционална регулация на негативните изживявания.

Процесуални аспекти (динамика) на регистрираните чувства – модел за емоционална регулация на Джеймс Грос¹⁾

Картата на чувствата, като метод на самонаблюдение, позволява регулация на силните негативни емоции чрез насочване на вниманието на ученика към избор на ситуация, която поражда това чувство, с цел в бъдеще време постигане на модификация на ситуацията, когнитивна промяна (преоценка) или модулиране на отговора-реакция, т.е. ученикът изучава предпоставките на своето поведение, за да постигне регулативни стратегии за справяне с нежеланите емоции. Трайно освобождаване от негативните чувства се постига чрез преоценка на ситуацията, а не чрез преживяване, потискане на чувствата и поведенчески отговор от типа „Каквото повикало – такова се обадило“.

Потискането на чувствата изисква внимание и усилие, което поглъща енергията на ученика и го отклонява от внимание към учебния процес, влошава се успеваемостта, т.е. има пряка зависимост между изпитваните чувства, начина на справяне с тях, успеваемостта и самооценката на ученика.

Според Грос потискането намалява отрицателните, но и положителните емоционално-експресивни поведения, докато преоценката на контекста на ситуацията намалява само отрицателните чувства.

Изследваната група ученици показва точно тази тенденция. Всички ученици запазват положителните си чувства от диапазона на активно-приятните и пасивно-приятните, независимо че в определен момент преживяват отделни не-

дълготрайни чувства от отрицателния спектър. Също така в изследваната група не се наблюдава тенденция на несъзнателна „негативна зараза“ (според Грос потискащият емоциите си човек може да „заразява“ несъзнателно околните с липса на позитивни чувства), което показва, че децата се справят с негативните чувства чрез когнитивна преоценка на ситуацията, а не чрез потискане. Това пък се отразява на тяхната учебна успеваемост и адекватност на самооценката.

Превенцията на чувства е по-ефективна на ниво „предпоставки“ (избор на ситуация, която се отбелязва в картата, модификация на ситуацията, (пре)на-сочване на вниманието и преоценка), отколкото в последствието „потискане“.

Анализът на Картата на чувствата показва, че децата от изследваната група с неадекватна самооценка, независимо дали тя е надценяване или подценяване, изпитват по-често от децата с адекватна самооценка чувствата предпазливост, недоверие, възмущение и вина, които са реакция на потискане в едни ситуации, а в други – на антагонизъм.

Заедно с проявяването на негативни емоции, положителните емоционални преживявания при тези 8 деца са напълно съхранени по сила и честота, както при децата с адекватна положителна самооценка.

В изследваната група тези ученици са 8 на брой. Макар че са повишили успеха си и са постигнали адекватност на самооценката в учебната дейност, те са застрашени от стрес при промени в житейските обстоятелства, тъй като те могат да преработват отрицателните емоции чрез „преоценка“, но затова им е нужно по-дълго време, отколкото на другите деца, които имат позитивен опит.

Заедно с проявяването на негативни емоции положителните емоционални преживявания при тези 8 деца са напълно съхранени по сила и честота, както при децата с адекватна положителна самооценка.

Нещо повече, при 3 от децата, които са били с неадекватна самооценка и впоследствие са я подобрили, самонаблюдението на чувства им показва емоционални преживявания единствено от положителния спектър, като отрицателният напълно отсъства.

Сравнителен анализ на оценката и самооценката

Анализът е направен от материалите от портофолиата на един клас с 22 ученици, проследен за две последователни години (трети и четвърти клас). Оценяването включва самооценката на учениците, оценката на класния ръководител и на семейството.

Оценка на родителите от формуляри за обратна връзка (отчитат се данните на учениците от втора група):

1. В трети клас при 10 (1 ученик е без попълнен формуляр) от учениците родителите отбелязват напредък в положителна степен (самостоятелност в ученето, по-уверени, полагат усилия, имат познания, поставят си цели и са по-упорити). Тези резултати са приятна изненада за родителите.

**СРАВНИТЕЛНА ТАБЛИЦА НА САМООЦЕНКАТА И УЧЕБНАТА
УСПЕВАЕМОСТ НА АНАЛИЗИРАНАТА ГРУПА УЧЕНИЦИ
В III И IV КЛАС**

Групи ученици	№	Ср.успех бълг. ез. в III клас	Бал от са- мооценка по бълг.ез. в III клас	Ср. успех матема- тика в III клас	Бал от само- оценка по математика в III клас
I ГРУПА Ученици със запазен успех и адекватна самооценка без промяна – 10 бр.	1	6.00	10	6.00	10
	2	5.60	10	5.80	10
	3	5.80	9,5	6.00	10
	4	6.00	9	5.90	10
	5	6.00	10	6.00	10
	6	6.00	9	6.00	10
	7	5.50	8,5	5.50	8
	8	5.50	8	5.50	9
	9	5.50	8	5.50	9
	10	4.00	5	4.00	6
II ГРУПА Ученици с повишен успех и промяна на самооценката с адекватна около адекватната – 11 бр.	11	5.50	8	5.00	9
	12	5.00	5	5.50	8
	13	5.00	4,5	4.50	7,5
	14	5.00	7	3.00	9,5
	15	4.90	10	5.00	10
	16	4.50	8	4.90	8
	17	4.00	10	3.00	10
	18	5.00	6	5.00	5
	19	4.50	4	5.50	7
	20	4.50	1	4.20	5
	21	5.50	9	5.50	5
III ГРУПА Ученици с повишен успех и непроменена самооценка – 1 бр.	22	4.50	3	4.50	4

Ср.успех бълг.ез. в IV клас	Бал от са- мооценка по бълг. ез. в IV клас	Ср. успех матема- тика в IV клас	Бал от само- оценка по математика в IV клас	Обща са- мооценка в III клас	Обща самоо- ценка в IV клас
6.00	10	6.00	10	адекватна	адекватна
5.80	10	6.00	10	адекватна	адекватна
5.90	9	6.00	9,5	адекватна	адекватна
6.00	10	6.00	10	адекватна	адекватна
6.00	10	6.00	10	адекватна	адекватна
6.00	10	6.00	10	адекватна	адекватна
5.60	10	5.50	10	адекватна	адекватна
5.50	7,5	5.50	9,5	адекватна	адекватна
5.70	8,5	5.80	10	адекватна	адекватна
4.00	6,5	4.00	4	адекватна	адекватна
5.60	9	5.70	10	надценяване	адекватна
5.50	непопъл- нен	6.00	10	подценяване	адекватна
5.00	9	5.00	10	подценяване	леко надценя- ване с припл. до адекватна
4.90	5	4.00	9,5	надценяване	леко подценя- ване по БЕЛ
5.20	10	4.95	10	надценяване	надценяване с припл. до адекватна
5.00	6	5.00	5	леко надце- няване	подценяване
4.50	10	3.50	непопълнен	надценяване	надценяване с припл. до адекватна
5.00	8	5.50	9	подценяване	адекватна
4.80	8,5	5.50	10	подценяване	адекватна
5.00	5	5.00	9	подценяване	адекватна
5.70	8,5	5.00	9	подценяване	адекватна
5.00	8	4.90	4	подценяване	подценяване

2. В четвърти клас при 10 (1 ученик е без попълнен формуляр) от учениците родителите отбелязват, че резултатите са очаквани за тях и отговарящи на възможностите на учениците.

3. И в трети, и в четвърти клас родителите отчитат едни и същи причини за грешките на децата си (понижено внимание, труден учебен материал, не-сериозно отношение и неусвоен материал). Въпреки завишените изисквания от страна на родителите (взискателност, надценяване на възможностите на ученика, желание за повече упражнения, повече тестове, домашни, решаване на задачи) децата са постигнали в четвърти клас по-висок успех.

Заклучение: Ученическото портфолио реално развива самооценката на ученика. Представените резултати доказват, че при адекватност на самооценяването и високи изисквания учебната успеваемост се повишава или запазва висока, а заедно с нея се постигат мотивация, самостоятелност и отговорност към учебния процес. Учениците съумяват да си поставят цели и да ги постигат.

БЕЛЕЖКИ

1. Gross, J. Emotion Regulation. // Lewis, M., J. Haviland-Jones, L. Barrett. (eds.) Handbook of Emotions. Chapter 31. The Guilford Press, 2008.
2. Програма „Стъпка по стъпка за началното училище“ – първа част, Фондация „Програма стъпка по стъпка“, 2000.
3. Програма „Стъпка по стъпка за началното училище“ – втора част, Фондация „Програма стъпка по стъпка“, 2000.

ЛИТЕРАТУРА

Василева, Ем. (2012). *Ценностни аспекти на педагогическото ежедневие*. София: изд. СУ „Св. Климент Охридски“.

PORTFOLIO OF STUDENT AS A PROCESS OF SELF-KNOWLEDGE

Abstract. The article examines the student portfolio as a tool for self-assessment and corrective activity. There are discussed the principles for building a portfolio, and its diagnostic and forming functions in the educational process.

Radka Topalska, Emilia Valkova, Albena Atanassova

✉ Primary school „Otets Paisiiy“
Pleven, Bulgaria

E-mail: rad_top@abv.bg

E-mail: emiliavalkova@abv.bg

E-mail: aldeh@abv.bg